

Лекція з дисципліни «Основи правознавства» / «Правознавство»

На тему: «Основи аграрного права»

План:

1. Аграрне право України як галузь права.
2. Поняття, функції, форми та методи державного регулювання сільського господарства України
3. Поняття, особливості, види суб'єктів аграрних правовідносин.

1. Аграрне право України – це комплексна, інтегрована та спеціалізована галузь права, до складу якої входять правові норми, які регулюють аграрні відносини, що складаються у сфері виробничої та пов'язаної з нею сільськогосподарської діяльності під час використання земель сільськогосподарського призначення різними аграрними суб'єктами.

Аграрне право як комплексна галузь права, сформувалась у 70-х рр. минулого століття внаслідок об'єднання в єдиний комплекс правових норм, які регулювали суспільні відносини в колгоспах, державних сільськогосподарських підприємствах, інших сільськогосподарських виробничих структурах, що існували у той час.

Об'єктом аграрних відносин цих різних суб'єктів стала насамперед їх сільськогосподарська виробнича діяльність, яка має єдину спрямованість перш за все на використання земель сільськогосподарського призначення для виробництва аграрної (сільськогосподарської) продукції. Ця діяльність є безпосередньо сільськогосподарською або може бути тісно з нею пов'язаною.

Крім безпосередньо земельних відносин, **до предмета** аграрного права належать земельно-трудова відносини. Аграрне право регулює правовий режим земель сільськогосподарського призначення лише правовий режим останніх.

Із земельно-трудовими щільно пов'язані й майнові аграрні відносини, в які вступають різні аграрні суб'єкти. Аграрне законодавство України визначає

спеціалізацію майнового статусу сільськогосподарських виробничих та інших кооперативів, сільськогосподарських господарських товариств, приватних агрофірм, фермерських господарств, особистих селянських господарств.

До предмета аграрного права належать також організаційні та управлінські відносини, які теж можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми.

Предмет аграрного права України – це сукупність комплексних, інтегрованих і спеціалізованих суспільних аграрних відносин, які за своїм змістом є земельними, трудовими, майновими, організаційно-управлінськими, які функціонують у процесі здійснення різними аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею іншої діяльності.

Аграрному праву притаманні такі основні **методи** правового регулювання: - припису, заборони, що являють собою імперативний метод, - дозволу, що являє собою диспозитивний метод.

2. Державно-правове регулювання сільського господарства становить собою сукупність заходів щодо визначення системи органів державного управління в аграрній сфері, прийняття й виконання аграрно-правових актів, закріплення певних повноважень цих органів.

Суб'єктами державного управління агропромисловим комплексом є органи державного управління, які здійснюють державно-правове регулювання сільським господарством, забезпечують додержання аграрного законодавства, управління підлеглими структурами, а також органи сільськогосподарських інспекцій і контролю за діяльністю сільськогосподарських товаровиробників.

Об'єктами державно-правового регулювання є:

- ☐ матеріальні засоби й форми ведення сільськогосподарського виробництва, зокрема, землі сільськогосподарського призначення;
- ☐ усі ланки сільськогосподарського виробництва (рослинництво, тваринництво, садівництво, городництво);

- відносини ветеринарного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників і громадян-власників худоби й птиці.

Метою організаційної діяльності державних органів у сільському господарстві є забезпечення чіткої, максимально ефективної діяльності цієї галузі й міцно пов'язаних із нею інших галузей АПК.

Функції держави з регулювання розвитку АПК:

- визначення пріоритетних напрямів розвитку АПК та напрямів спрямування інвестицій на його розвиток;
- регулювання земельних відносин;
- здійснення заходів щодо стабілізації продовольчого постачання;
- здійснення підтримки пріоритетних галузей і сфер АПК через пряме бюджетне фінансування, кредитування, механізм дотацій, цільове субсидіювання;
- сприяння розвитку нових форм господарювання;
- встановлення механізму формування державних замовлень та контрактів на поставку сільськогосподарської продукції та сировини для державних потреб;
- регулювання цін на деякі види продовольства;
- визначення рівня орієнтовних закупівельних цін і механізми їх індексації відповідно до інфляційних процесів;
- забезпечення митного регулювання щодо продукції АПК;
- державний моніторинг земель;
- державна реєстрація прав на земельні ділянки тощо.

Управлінська діяльність може виражатись у **правових формах**: законотворча; правозастосовуюча; виконавча (управлінська); правоохоронна.

Правотворчу діяльність – здійснюють уповноважені органи держави, законодавчої і виконавчої влади щодо видання відповідних правових актів з питань сільського господарства.

Правозастосовна діяльність дістає своє юридичне відображення у виданні правових актів індивідуального характеру, які містять державно-владні розпорядження стосовно суб'єктивних прав і юридичних обов'язків різних органів, посадових осіб, суб'єктів сільськогосподарського виробництва.

Правоохоронна діяльність полягає у здійсненні органами держави контрольно-наглядових повноважень, проведенні перевірок фактичного виконання виконавчорозпорядчих функцій; прийнятті рішень щодо відновлення порушених прав підприємств і організацій; вживанні заходів з попередження неправомірних дій у майбутньому. При цьому органи держави застосовують кримінальноправові й адміністративно-правові засоби захисту.

Методи державного регулювання сільського господарства – це способи, прийоми, що застосовуються в процесі регулятивної діяльності органами законодавчої і виконавчої влади для розв'язання завдань у сфері сільськогосподарського виробництва з метою досягнення певних результатів.

Найважливішим **серед методів** державного регулювання сільського господарства є: переконання, дозволу, метод прямих вказівок, адміністративний, економічний, метод рекомендацій.

Метод переконання становить комплекс виховних, роз'яснювальних і заохочувальних дій, які здійснюються з метою забезпечення високої організованості й дисципліни, сумлінного виконання та дотримання соціальних і технічних норм.

Метод дозволу, в основі якого посилення самостійності в діяльності господарств, значне підвищення кваліфікованості кадрів, зростання активності сільськогосподарських виробників в управлінні виробництвом.

Метод прямих вказівок полягає у підготовці актів, в яких визначається конкретне поводження, що не допускає будь-яких відхилень, і якими керується суб'єкт у своїй господарсько-виробничій діяльності.

Метод рекомендацій полягає в тому, що державні органи пропонують той чи інший варіант рішення, а господарства самі визначають його прийнятність.

Адміністративні методи державного регулювання –способи і прийоми впливу на керуючу й керовану системи, їх окремі елементи із використанням відносин субпідрядності. Особливість цих методів полягає в тому, що за їх допомогою здійснюється прямий вплив на керований об'єкт; визначаються найближчі завдання останнього, порядок і терміни їх виконання, ресурси й умови роботи керованого об'єкта

Економічні методи - це така сукупність засобів впливу, яка ґрунтується на застосуванні системи економічних стимулів (оплата праці, преміювання, ціна, собівартість, госпрозрахунок, прибуток, рентабельність, кредит тощо), які сприяють матеріальній зацікавленості й передбачають матеріальну відповідальність управлінських працівників і колективів. Економічним методом є пільгове кредитування. Для підтримки фермерських господарств і створення стабільних умов одержання кредиту банку, використовуються кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

3. Суб'єкти аграрних відносин – це учасники суспільних відносин в сфері сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею діяльності, що є носіями прав і обов'язків закріплених в нормах аграрного права.

В чинному аграрному законодавстві широко використовуються два поняття - «виробник сільськогосподарської продукції» (сільськогосподарський виробник) та «виробник товарної сільськогосподарської продукції» (сільськогосподарський товаровиробник).

На підставі ст. 1 ЗУ «Про сільськогосподарський перепис» *виробники сільськогосподарської продукції - сільськогосподарські товаровиробники,*

фізичні особи (у тому числі домогосподарства, фізичні особи, що здійснюють діяльність, пов'язану з веденням особистого селянського господарства, самозайняті особи у сфері сільського господарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю.

В свою чергу, ст. 2 ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства України» визначено, що *сільськогосподарський товаровиробник - юридична особа незалежно від організаційно-правової форми або фізична особа - підприємець, основною діяльністю якої є виробництво сільськогосподарської продукції та/або розведення, вирощування, вилов риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробка на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, а також здійснення операцій з її постачання, причому в такій діяльності питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.*

Суб'єктів аграрного господарювання можна класифікувати за різними критеріями, зокрема за порядком створення, спеціальною правоздатністю та функціями, способом утворення (заснування) та формування статутного фонду, формою власності, кількістю працюючих та обсягом валового доходу від реалізації продукції, організаційно-правовою формою тощо.

Так, **залежно від порядку створення** суб'єкти аграрного господарювання поділяються на тих, що займаються діяльністю без створення юридичної особи і суб'єкти зі статусом юридичної особи (напр., сільськогосподарські кооперативи). При цьому, фермерське господарство, може бути зареєстроване як юридична особа, так і без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи –підприємця.

В сільському господарстві можуть діяти **сільськогосподарські підприємства таких видів, як приватне підприємство**, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); **комунальне підприємство**, що діє на основі комунальної власності

територіальної громади; **державне підприємство**, що діє на основі державної власності; **підприємство, засноване на змішаній формі власності** (на базі об'єднання майна різних форм власності) тощо.

Найбільш повно відображає специфіку суб'єктів аграрного господарювання класифікація в основі якої такий критерій як організаційно-правова форма, оскільки враховує особливості нормативно-правового регулювання, способу утворення, форми власності на землю та майно тощо.

Відповідно за **організаційно- правовою формою виділяють таких суб'єктів аграрного господарювання:**

- ☐ фермерські господарства,
- ☐ особисті селянські господарства,
- ☐ сільськогосподарські кооперативи,
- ☐ колективні сільськогосподарські підприємства, г
- ☐ господарські товариства, акціонерні товариства тощо.

Крім суб'єктів аграрного господарювання, які безпосередньо займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю, **суб'єкти аграрних правовідносин здійснюють організаційно-управлінські функції** в сільському господарстві, а також виконують роботи чи надають послуги, пов'язані з сільськогосподарською діяльністю. Організаційно-управлінські функції в сфері агропромислового комплексу України притаманні органам державної влади та органам місцевого самоврядування.

До суб'єктів аграрних правовідносин, які **займаються діяльністю пов'язаною із сільськогосподарською**, відносяться юридичні особи, фізичні особи-підприємці, що забезпечують сільськогосподарський виробничий процес.

При цьому, таких суб'єктів в залежності від предмету діяльності класифікують на: **суб'єктів аграрних правовідносин, предметом діяльності яких є надання послуг сільськогосподарським виробникам та товаровиробникам**, зокрема фінансово-кредитних, страхових, комерційних,

посередницьких тощо; **суб'єктів аграрних правовідносин, предметом діяльності яких є виконання робіт**, зокрема з агрохімічного, меліоративного, гідромеліоративного, технічного та іншого забезпечення діяльності сільськогосподарських виробників і товаровиробників.

Таким чином, в залежності від мети та функцій суб'єктів аграрних правовідносин поділяють на:

- суб'єктів аграрного господарювання, які безпосередньо займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю,
- суб'єктів аграрних правовідносин, які здійснюють організаційно-управлінські функції в сільському господарстві,
- суб'єктів аграрних правовідносин, які виконують роботи чи надають послуги, пов'язані з сільськогосподарською діяльністю.